

SLOVENAČKI HAMLET

Politika, ideologija i nauka

„Šut“ za kustosa pokrajinskog muzeja

Sve do kraja Prvog svjetskog rata, Kranjski pokrajinski muzej „Rudolfinum“ bio je jedina naučna ustanova u Ljubljani i, uopšte, u Kranjskoj, te je razumljivo što su kranjske političke stranke posvećivale posebnu pažnju muzeju.

Nakon pobjede katoličke Slovenačke narodne stranke na izborima na pokrajinskom saboru 1908. godine, na dnevni red došlo je pitanje sudbine kustosa pokrajinskog muzeja. Dr Valter Šmit bio je katolički monah koji je prateći svoja ubjeđenja, napustio monaški stan i katoličku crkvu, postao protestant i oženio se. Pored toga, prvi broj časopisa *Carniola*, koji je inače uređivao sam, posvetio je četrstogodišnjici rođenja Primoža Trubarar. Brojni katolički velikodostojnici u Kranjskoj nisu mogli zamisliti takvu osobu na tako važnoj funkciji, zbog čega su ga i otpustili iz muzejske službe. Na otpuštanje kustosa Šmita, prvi je reagovao liberalni *Slovenski narod* koji je u uvodnom članku, naslovljenom „Klerikalna strahovlada“, prekorio većinu u pokrajinskom saboru za vladanje po načelu jednog od vođa francuskih klerikalaca: „Kada smo mi, klerikalci, u manjini, tražimo svoje pravo u ime liberalnih načela; kada smo, pak, u većini, odričemo Vam pravo u ime klerikalnih načela.“ U uvodniku je pohvaljen Šmitov naučni i organizacijski rad, za koji bi mu zemlja morala biti zahvalna, a ne izbaciti ga na ulicu kao „jednu od prvih žrtava klerikalne strahovlade“. S druge strane, novopostavljeni direktor muzeja, dr Josip Mantuani, označen je kao „zagrižen klerikalac“ i diletant u svim strukama „koje su potrebne direktoru muzeja i koje on mora znati“, pri čemu je napomenuto da je upravo iz navedenih razloga sasvim isključena mogućnost da bi se muzej mogao održati na nivou na koji ga je postavio dr Šmit.

Otpuštanje kustosa Kranjskog pokrajinskog muzeja, na proleće 1909. godine u ljubljanskoj dnevnoj štampi pokrenulo je žestoku polemiku. U polemici je klerikalni *Slovenec* prekorio Šmita za „nemškutarstvo“, dok je socijaldemokratski *Rdeči prapor* vladu prekorio za pristrasnost pri zapošljavanju naučnika. Liberalni *Slovenski narod* je nakon objavljivanja gore navedenog uvodnika o celoj stvari „ćutao kao grob“, a uzrok ćutnje, kako je stvar video *Rdeči prapor*, bila je činjenica da je i vođa kranjskih liberalaca, dr Ivan Tavčar, glasao za „šut“.

Budući da *Slovenec* Šmita nije mogao prekoriti za nekvalitetan rad, prebacio mu je za njegove simpatije prema nemstvu, to jest, da je „zapisao nedavno u jednom važnom dokumentu da je Ljubljana najvažnija i najugroženija nemačka tačka na jugu naše monarhije“. Po mišljenju lista *Slovenec*, to je bio toliko veliki greh da se držalo da „takav čovek nema nikakvog prava na slovenačkom tlu“. Šmit je prekore dvaput odbacio. *Slovenec* je objavio oba odgovora, ali optužbe nije povukao. Nakon objavljivanja drugog odgovora, prisetio

se još imena: „...sada neka nam g. Šmit pojasni još s kakvim pravom nosi nemačko ime Valter i zašto.“

Socijaldemokratski *Rdeči prapor* svoju pažnju posvetio je činjenici da su kustosu Šmitu dali „šut“ i na njegovo mesto postavili „nekog Mantuanija“, a da pri tom nisu uopšte raspisali konkurs za radno mesto. Prema mišljenju *Rdečeg prapora* uzrok „skandala“ bio je to da tadašnja vladajuća stranka nije trpela na tom radnom mestu „prokletog popa“, pa je htela „sva važna mesta dati, brže-bolje, u šake ‘zanesenim’ klerikalcima“. Pitanje da li Kranjskim pokrajinskim muzejem rukovodi „pravoverni hrišćanin ili pravoverni muhamedanac“, sa socijaldemokratskog stanovišta, uopšte nije bilo relevantno; važno je bilo samo da li muzejem rukovodi „naučno obrazovan muž“. Kranjskom pokrajinskom odboru prebacio je da za njih „stvarne i činjenične zasluge baš ništa ne važe“, ukoliko čovek ne trubi u politički rog državnih komandanata. To najbolje pokazuje novi kustos, dr Mantuani, koji je bio „uzet iz bečke dvorske biblioteke“, ne s obzirom na svoje naučne sposobnosti, već „jedino i isključivo jer je ‘katoličan‘“.

Argumenti *Rdečeg prapora*, kritični podjednako prema poziciji i opoziciji unutar pokrajinskog sabora, nisu uzeli u obzir argumente iz lista *Slovenec*. Šmit je 31. jula 1909. razrešen službe u muzeju; na njegovo mesto bio je postavljen dr Josip Mantuani.

Senzacionalno otkriće 1910. godine

Josip Mantuani (1860-1933), istoričar umetnosti i muzike, nakon svršene osnovne škole, najpre je izučio sedlarski zanat i radio kao zanatlija. Potom, 1885. godine, odbranio je maturu na ljubljanskoj biskupskoj gimnaziji i otišao studirati pravo i filozofiju. Na bečkom univerzitetu doktorirao je 1894. godine iz istorije umetnosti i arheologije. Godinu dana ranije bio je postavljen u dvorskoj biblioteci u Beču u zbirci bakroreza, da bi mu pet godina kasnije bila poverena muzička zbirka. Otud je 1909. godine došao u Ljubljanu za direktora Kranjskog muzeja.

O Šezdesetogodišnjici Mantuanijeve smrti, u sećanje na njega bio je priređen naučni simpozijum na kojem su učesnici osvetlili s raznih strana njegov doprinos na naučnom, pedagoškom i muzeološkom području. Članci sa simpozijuma objavljeni su 1994. godine u okviru *Mantuanijevog zbornika*, kao i celokupna Mantuanijeva bibliografija koju je sastavio sam urednik. Zanimljivo je da niko nije pomenuo senzacionalno otkriće dr Mantuanija iz 1910. godine – to je prevideo čak i sastavljač bibliografije. Zato bih – pomenuto otkriće – predstavio u nastavku. Radi se o jednoj od najilustrativnijih priča o uplivu politike u nauku, i o ulozi i značaju politike u nauci.

Na početku 1910. godine, tokom kopanja u bašti Florijana Lisjaka u Štepanji vasi, radnici su naišli na neočekivan pronalazak. Otkopali su, naime, više od sto predmeta, za koje su verovali da su, skupa, odrezane glave, kosti pet pasa i kosti nekoliko konja. Prvu vest o pronalasku objavio je novi dnevni list *Jutro* koji je izneo pretpostavku da se radi o ostacima iz perioda francuske okupacije. Nalazište s mnoštvom „lobanja“ u Štepanji vasi lično je razgledao i direktor Mantuani. Nakon razgledanja nalazišta, jednu od lobanja koja je bila posebno dobro očuvana, brižno zavijenu, odneo je u muzej, kako bi se nađeni predmet temeljnije istražio. Već iz samog razgledanja nalazišta, Mantuani je stvorio jasnu sliku o

senzacionalnom otkriću i njegovom značaju za slovenačku istoriju. Novinaru *Sloveneca* svoje zaključke o nalazištu brojnih zagonetnih predmeta, predstavio je na sledeći način:

Značajno je da su pronađene samo glave bez ikakvih drugih znakova. Lobanje su napunjene zemljom i skrhanе. Kosti su potpuno istrošene, istrulele i potpuno lake. Iz toga se da zaključiti da su lobanje već dugo vremena u zemlji. Ako bi bile iz francuskog perioda, morale bi biti teže. Glave su pokopane u dužini od 65 metara. Možda je na ovom mestu suvremenom bio dug jarak u koji su bacali glave. U većini slučajeva, lobanje leže licem okrenutim na dole. Zakopanih glava ima sigurno više stotina, što potvrđuje i činjenica da su nam danas poručili da su opet otkrili oko sto lobanja. U koje doba su bile te lobanje zakopane u zemlju, ne da se još uvek precizno odrediti, budući da je za takvo istraživanje potrebno više vremena. Važno je takođe da su glave zakopane na bregu starog toka Ljubljanice. Možda su te glave bile zakopane u zemlji još u turskom periodu. Turci su, naime, odsecali glave leševima, trupla bacali u Ljubljanicu, dok bi glave natakneli na koce. Kad su Turci otišli iz okoline Ljubljane, domaćini su izašli iz skrovišta i pokopali odrezane glave. Povodom psećih kostiju, pretpostavlja se da su psi glodali odrezane glave, te da ih je narod pobio i zakopao u zemlju zajedno s tim mnoštvom glava u jarku. Da su lobanje iz turskog perioda, potvrđuje i činjenica da Francuzi nisu odsecali glave, bar ne u tolikom broju, tako da bi se morala, u tom slučaju, pronaći i trupla.

Reklama za neobično nalazište koju je napravio dnevni list *Slovenec*, imala je veliki uspeh. Ljudi su hrpimice nagnuli u Štepanji vasi; posetilaca je bilo toliko da je vlasnik zemljišta radoznalima počeo naplaćivati ulaznicu. Ljudi su plaćali po dva ili četiri vinara¹ da bi mogli umiriti svoju radoznalost i svojim očima videti „ljudske glave“, koje su u svoje vreme „krvoložni Turci“ odrezali „sirotim hrišćanima“. Vlasnik je zadovoljno trljao ruke i računao koliko će zaraditi s grobljem „mrtvačkih glava“. No, radoznali posetioци su se uskoro razdelili u dve stranke: na stranku hrišćanskih lobanja i stranku kornjača. S potpunom prevagom druge, splasnulo je i uzbuđenje oko nalazišta u Štepanji vasi i ponovo je zavladao mir, a nad ulazom u „groblje“ vlasnik je obesio tablu s natpisom „ulaz zabranjen“.

Klerikalni *Slovenec* je o nalazištu u Štepanji vasi, dan nakon objavljivanja intervjua s kustosom Mantuanijem, dao kratko obaveštenje da je fotografija snimljena na nalazištu pokazala da se radi o kornjačama, a ne o lobanjama. Mnogo više su o nalazištu znali pripovedati autori oba liberalna dnevna lista *Jutro i Slovenski narod*. O senzacionalnom otkriću „klerikalnog učenjaka“ svoje čitaoce obavestio je i liberalni goriški nedeljnik *Soča*, i to kako se „stručnome“ mišljenju direktora ljubljanskog muzeja o „odrezanim glavama“, veće po njegovom otkriću „cela Ljubljana grohotom smejala“. – „To ti je stručnjak, taj dr Mantuanij: uprkos tome što je direktor muzeja, ne zna razlikovati ljudske lobanje od oklopa kornjače! Čestitamo *Slovenecu* i dr Mantuaniju na toj blamaži!“ Mantuanijevom senzacionalnom otkriću podsmehnulo se i *Rdeči prapor*, sledećim rečima:

Neki novinar koji ima vraški zadatak da traži senzacije po svaku cenu, napisao je za novine koje pak žele biti „interesantne“ po svaku cenu da su u Štepanji vasi iskopali čak 100 ljudskih glava. I bio je još silno ponosan što je prvi javio tu senzacionalnu vest. Potom je došao naučnik i najpre potvrdio da to zaista jesu ljudske glave. Toj konstataciji dodao je „naučni“ obrt: glave moraju biti iz turskog perioda; iz francuskog ne mogu biti, jer Francuzi nisu imali običaj odsecati

¹ Austrijska novčana jedinica u vrednosti od pola krajcare. (Prim. prev.)

glave. Turci su pak bili tako neprijatni. Duhovit obrt. Ali moguće bi bio i drugačiji. Šta ako bi upravo Francuzi bili ti koji su postavili onaj čarobni instrument koji se činio radoznom delinkventu uvek sumnjiv i koji ima poetično ime giljotina? S tom spravom su svojevrmeno vrlo lepo radili. Pa ako ne iz francuskog perioda – zašto baš iz turskog? Bilo je u našim krajevima još nekoliko drugih bojeva. Ako moraju na svaki način biti hrišćanske glave, bilo bi moguće da bi ih spravili pod zemlju naši slovenački preci koji su temeljito ukinuli hrišćanstvo kad ih je Perun doveo u te zemlje. Na osnovu čega je neki učeni muzejski direktor „spoznao“ da su glave upravo hrišćanske? Kakvu svetsku slavu bi samo mogao steći ako tako nešto izjavi! Zašto do sada nije bilo poznato nijednom prirodoslovcu da su hrišćanske lobanje i – kornjače, toliko slične da ih naučnik – može pobrkati. No, tačno je – dr Mantuani je dugo čeznuo za prilikom u kojoj bi dokazao svoju nedostižnu i besprimernu sposobnost za vođstvom pokrajinskog muzeja. Prilika je došla, iskopalili su kornjače i naš direktor je agnosticirao hrišćanske glave. Kako će se smejati – Turci kad budu saznali kakve pobeđe su izvojevali u Kranjskoj, a da do sada za njih nisu znali!

Nezaboravno slavlje u Štepanji vasi

Liberalni *Slovenski narod* se Mantuanijevog „otkrića“ rado prisećao kada god je želeo kritikovati rad klerikalne stranke na narodnom području. Tako je, recimo, najavio veliko prigodno slavlje koje bi mogla prirediti u Štepanji vasi neka seoska ekspozitura udruženja Ćirilo i Metodije. Slavlje bi bilo takvo kakvo se u Štepanji vasi nije videlo pre toga, jer se organizacijski odbor, jašta, neumorno trudio da sve bude pripremljeno za zabavu. U tu svrhu, mogao bi se „s mnogo truda i novca“ postaviti zverinjak, za koji bi najpre doveli kengure, nosoroge, zebre, tigrove i druge zveri. Pored toga, otišao bi u planine najbolji štepanjski lovac u lov na diku svih životinja – Zlatoroga. Lovac bi morao biti uspešan, te zaista doneti Zlatoroga. (To je bila, svakako, aluzija na Mantuanija koji je sa svojim otkrićem u Štepanji vasi „ustrelio velikog jarca“.) Organizacioni odbor zabave doneo bi odluku da će rogove Zlatoroga – za koje je moguće dobiti blago u zlatu i srebru zakopano na planini Bogatinu – dobiti upravo ona gospođica kojoj publika odredi prvenstvo u lepoti. Reporter u *Slovenskom narodu* za vreme priredbe najavio je takođe otvaranje novog, štepanjskog muzeja u kojem će zaseban odeljak činiti dobro znane „turske glave“. U muzeju bi mogli biti izloženi i handžari „kojima su Turci sekli hrišćanima glave“; njih su valjda našli „nedavno pri kopanju jarka“. Veselje bi mogla obogatiti i domaća apoteka, kao i veliko plesalište. Kršne štepanjske mome mogle bi u paviljonima prodati cveće, poslastice, kafu i tome slično. Zato je pisac članka najavio da Ljubljanci, kao i oni iz okoline Ljubljane, te nedelje neće ići nigde drugde, nego će masovno pohitati u Štepanji vasi i tamo položiti svoj „dar domovini na oltar“.

„Klerikalna ekonomija“

Ako se *Slovenski narod* na račun Mantuanija i njegovog otkrića na početku samo šalio, šali je došao kraj kada je shvatio da su klerikalci u predavaonici pokrajinskog muzeja napravili svoj agitacijski lokal. Tu činjenicu proglasio je za „besramnost prve vrste“, jer je Kranjski pokrajinski muzej „Rudolfinum“ bio naučni zavod koji je u vlasništvu cele Kranjske, ne samo jedne političke stranke.

A zašto bismo se čudili. – Ako su klerikalci tako drčni da mogu krasti državni novac, zašto bi se onda još morali ženirati u pogledu korišćenja prostorija pokrajinskog muzeja u agitacijske svrhe. Budeći da su na mesto direktora postavili osobu potpuno nesposobnu za svoj zadatak, još manje potrebe bi morali imati za ženiranjem. Prvo je dr Mantuani debitovao sa „šildkrotama“ proglasivši ih hrišćanskim glavama, potom su došli politički leptiri notara Hafnera koji su vredeli 4.000 K državnog novca, i na koncu je muzej postao agitacijski lokal. To je sav napredak koji se može primetiti otkako je koritar dr Mantuani postavljen sa sjajnom platom na mesto direktora pokrajinskog muzeja. Od naučnog rada nema ni traga, ukoliko se naučnim radom ne smatra pletenje paukovih mreža u numizmatičkim ormarima.

Senzacionalno otkriće u Štepanji vasi će *Slovenski narod* upotrebiti kasnije u svojoj kritici „klerikalne ekonomije“. Nakon tri leta rukovođenja dr Mantuanija, uprkos velikim najavama, u muzeju se skoro ništa nije promenilo. Nepriistrasni posmatrač mogao bi primetiti samo jednu promenu: novi direktor nabavio je nov nameštaj u svojoj kancelariji – dragoceno pokućstvo od mahagonija, kao i fotelje presvučene svilom. Pored toga, direktor je dao da se u muzeju napravi sala za predavanje u kojoj je posle on lično poučavao hrišćansko-katoličku omladinu.

Slovenski narod je analizirao i finansijski vid promena u muzeju. U vreme dr Šmita, u muzeju su pored njega bili zaposleni preparator, sluga i dr Sajovic. Tri godine kasnije, pak, pored dr Sajovica, preparatora i sluga, u muzeju su zaposleni direktor dr Mantuani, pristav dr Mal, žena dr Mantuanija, daktilografkinja i volonterka dr Šiferova.

Pre je dr Šmit imao godišnju platu od 3.600 K. Sada: direktor dr Mantuani 9.500K, dr Mal 3.600 K, dr Mantuanijeva žena 2.400 K i daktilografkinja, najmanje, 1.200 K. Novo osoblje u pokrajinskom muzeju, dakle, stane godišnje ogromnu svotu od 16.700 K, dakle, 13.100 K više nego u vreme kada je upravnik zavoda bio dr Šmit. Ta svota je još sablažnjivija ako se uzme u obzir da se u muzeju, ako se ne računaju razne tričarije, zapravo ništa nije promenilo što bi makar prividno opravdavallo ogromne nove izdatke. Tako upravljaju klerikalci! Kako upravljaju u muzeju, tako upravljaju i u zemlji: državni novac se baca na sve strane kao da ga ima toliko da ne može nestati; spremaju se korita, a na kraju će doći do takvog kraha da nas je već sada strah.

Slovenec je u odgovoru na tu kritiku tvrdio da je uprava Kranjskog pokrajinskog muzeja postala „uzorna“ tek kada su bile, očišćene Augijeve štale“. Taj odgovor nije mogao zadovoljiti *Slovenski narod*. Da je direktor dr Mantuani znao urediti muzej shodno svojim potrebama, pisalo je i u liberalnom dnevnom listu: „Da nije došlo da podizanja naučne vrednosti muzeja, priznajemo bez zadržske.“ Ono što je tu bilo predmet polemike – pitanja kakvi su administrativni prostori, kako je uređena kancelarija, kako je opremljena direktorova soba za prijeme – jesu, zapravo, po rečima *Naroda*, drugorazredna pitanja, dok je glavno pitanje kako stoje stvari s naučnim zbirkama, kako s bibliotekom i kako s arhivom.

„Odličan kulturni radnik“

Direktor Mantuani bio je – zahvaljujući svojim „otkrićima“, kao i zbog svoje političke pripadnosti – predmet kritika i podsmeha, naročito u *Slovenskom narodu* koji za njegov rad u Kranjskom pokrajinskom muzeju nije našao lepih reči – sve do njegovog odlaska u

penziju. Naime, 1924. godine objavio je vest da je na predlog ministra prosvete dr Antoana Korošca izdat ukaz o Mantuanijevom penzionisanju; no vest nije prenet a s odobravanjem, već s protestom:

Koliko nam je poznato, dr Mantuani nije tražio prevremeno penzionisanje. Zato je njegovo penzionisanje izazvalo opšte iznenađenje i ogorčenje, tim pre što je dr Mantuani poznat kao odličan kulturni radnik i ubeđeni pristalica državne misli, iako je u političkom pogledu, ako ne grešimo, istomišljenik SLS-a. Dr Mal je bio oduvek zagrižen „austrijakant“ i ostao je takav do danas, a mesto mu je morao ustupiti dr Mantuani koji je pak prvi morao dobiti nagradu za svoje „patriotsko mišljenje“. Na kormilu je vlada „zakona, reda i – pravde“! Sigurno će o tom postavljenju biti još reči. Naša javnost će se čuditi kakve ljude postavlja vlada „zakona, reda i pravde“ na tako važna mesta kao što je uprava muzeja.

Prilikom osamdesetogodišnjice od rođenja dr Josipa Mantuanija, tada već sedam godina pokojnog, *Slovenski narod* se ponovo setio „turskih glava“ u Štepanji vasi, tvrdeći da se „najveći napredak ima zahvaliti na prvom mestu najvećim – greškama“, odnosno, da „nema pravog lovca bez ‘jarca““. Ako je svojevremeno otkriće Mantuanijeve greške u prvom trenutku bilo neprijatno za Mantuanija kao novog direktora pokrajinskog muzeja, razlagao je *Slovenski narod*, imalo je s druge strane, i svoje pozitivne posledice. Pre svega, politička stranka koja je Mantuanija postavila na to mesto, ubrzo je postala opreznija s novim postavljenjima, jer je morala uvideti da gola stranačka pripadnost nije dovoljna da bi, na primer, zubar mogao zameniti pravog hirurga u javnoj bolnici. Iskustvo je moglo biti od koristi i samom dr Mantuaniju koji je postao na tom za njega novom polju oprezniji i u njega se ozbiljnije udubio. I, kao što navodi pisac, „taj je slučaj, sam po sebi, u najširoj javnosti cele ljubljanske okoline, pobudio veće zanimanje za nacionalnu istoriju“.

(Sa slovenačkog preveo Ivan Antić)